

Stereotipi o Hercegovcima u Hrvatskoj 1990-ih i 2000-ih

U radu se, uz pomoć teksta novinskih članaka opozicijski nastrojenih listova i filmova nastalih u drugoj polovici 1990-ih i prvoj polovici 2000-ih, analizira stereotipizacija Hercegovine i Hercegovaca u Hrvatskoj. Nakon političkih i ekonomskih promjena nastalih padom komunizma u Hrvatskoj razvila se nova privredna i politička elita. Teško stanje u državi, koja je netom izašla iz rata, stvorilo je animozitet prema vladajućoj društvenoj skupini, vezanoj uz Hrvatsku Demokratsku Zajednicu, koja je otjelovljena u slici Hercegovaca. Tijekom vremena takva slika prenesena je na Hercegovinu i njezino stanovništvo. Naglasak je stavljen na političke ciljeve stereotipizacije Hercegovaca.

Ključne riječi: stereotipizacija, Hercegovci, demokratske promjene, Hrvatska, 1990-te

Uvod

Propast komunizma i klasične hladnoratovske podjele u Europi uvela je nekadašnje socijalističke zemlje, u njezinom srednjem, istočnom i jugoistočnom dijelu, u doba tranzicije. Spomenuta tranzicija očitovala se u društvenoj, političkoj i ekonomskoj sferi. Kao i u ranijim prijelomnim trenucima, bilo je to doba kontinuiteta i diskontinuiteta. Propast jednog društvenog sustava, jedne službene retorike i jednog ekonomskog načina razmišljanja ostavila je prazan prostor za razvoj novih ideologija i zamisli te novog načina društvenog funkcioniranja. Europa dviju ideologija i dviju ekonomija je nestala. Vakuum koji je nastao trebao je ispuniti zapadne vrijednosti, prvenstveno povezane s demokracijom i slobodnim tržištem. Razvoj situacije je pokazao da tako neće biti, barem ne odmah. Tu dolazimo do kontinuiteta. U tranzicijskim društvima stare elite većinom su ostale u istoj ili sličnoj poziciji. Nekadašnji socijalistički birokrati prešli su u nove

vladajuće strukture, a u brojnim slučajevima i jednostavno reformirali svoje partije. Prihvatili su konkurentnost tržišta, kako ekonomskog tako i političkog. U takvim okolnostima pojavili su se i pioniri zapadne neoliberalne ekonomije.

Jugoistočna Europa u vremenu tranzicije predstavlja iznimku. Prostor Jugoslavije, koja se raspala na početku tih promjena, zahvatio je rat. Sva novonastala društva, barem do određene mjere, postavila su nacionalizam kao novu ideološku predvodnicu svog razvoja. Takvo određenje išlo je pod ruku s neoliberalnom ekonomijom, koja je postala, ako ne imperativ, onda svakako uzor. Hrvatsko društvo tih godina nalazilo se u ovakvoj situaciji. Proces pretvorbe i privatizacije društvenog vlasništva bio je obilježen uplivom različitih interesnih skupina, od kojih su mnoge bile povezane s hrvatskom dijasporom i Hrvatima iz Bosne i Hercegovine. Nagli prijelaz koji su obilježili razni nejasni poslovni i politički procesi ostavio je traga na hrvatskom društvu koje je u većini izgubilo sigurnost u sustav, koju je imalo u prijašnjem vremenu. Tijekom perioda tranzicije osjetila se potreba za stvarnim prelaskom na liberalnu demokraciju i konkurentnost tržišta. Sve je to bilo popraćeno udaljavanjem od europskih

integracija, kojima je službena politika vladajuće koalicije predvođene Hrvatskom Demokratskom Zajednicom u biti težila. U takvoj atmosferi neovisni mediji i opozicijske skupine počinju stvarati narativ o Hercegovcima, primarno Hrvatima iz Hercegovine, kao lobističkoj povlaštenoj skupini društvene elite koja je glavni krivac za loše stanje u državi. Tu je bitno istaknuti da taj narativ nije stvarala homogena interesna skupina nego različite društvene i medijske grupacije. Ovaj se narativ značajno proširio u društvu, naročito u drugoj polovici 1990-ih i prešao u okvire stereotipa koji se odnosio na Hercegovce kao kolektiv. Taj stereotip, dakako, oslanjao se na neke ranije predodžbe i preuzimao je trope iz drugih stereotipa. U ovom radu neki od takvih, ali i drugih tropa biti će ekstrahirani. Te elemente stereotipa tražit ćemo prvenstveno u neovisnim, opozicijski nastrojenim listovima tog vremena, koji su tada imali značajno mjesto u javnom prostoru. To su tjednici *Feral Tribune* i *Nacional*, a pored njih u istraživanje će biti uključeni filmovi iz tog vremena, koji se bave promatranom društvenom problematikom. U radu ćemo se ograničiti na razdoblje 1997.-2001., koncentrirajući se na doba političkih promjena i pada HDZ-a s vlasti u Hrvatskoj.

1. Historijska imagologija

Problematika stereotipa o Hercegovcima, kako je već rečeno, ima svoje ishodište u ranijim fenomenima. Dihotomija ruralno – urbano, kao i razlike između nizinskog i planinskog stanovništva postojale su na istočnojadranskoj obali i prostoru Jugoistočne Europe niz stoljeća, a posebno su došli do izražaja tijekom ranog novog vijeka, kada je među domicilnim i stranim intelektualcima stvoren diskurs o *Drugome*. To je u velikoj mjeri bilo povezano s osmanskim provalama i popratnim kulturnim obilježjima koja su na taj način doprla do Srednje Europe. Najvažnije ime u tom kontekstu predstavlja Alberto Fortis koji je svojim proučavanjem pastoralnih društava među zapadnoeuropskim i srednjoeuropskim intelektualcima stvorio sliku kakva se održala u brojnim segmentima do danas⁸. Takve predodžbe tijekom vremena ušle su i u diskurs hrvatske inteligencije i posljedično javni prostor. Pritom, u modernoj povijesti najviše se istaknula dihotomija između sela i grada. Proces industrijalizacije, socijalne i prostorne mobilnosti kao i već spomenute promjene u ekonomskom uređenju društva općenito su doprinijele priljevu ruralnog stanovništva u veće gradove. S obzirom na to da je to jedna od pojava u dugom

⁸ O problematici ruralnog stanovništva Jugoistočne Europe i reprezentacijama o njemu: Stojanović, 1997; Kaser, 2002; Matvejević, 2006.

trajanju, njihove karakteristike tijekom vremena ostale su više-manje iste. Diskurs i tropi su ti koji se izmjenjuju, ovisno o kontekstu vremena i svrsi. U periodu o kojem govorimo ciljano skupina izražavanja takvih predodžbi bili su stanovnici Hercegovine, točnije „Divljeg Zapada“, tek jedne od ruralnih/pasivnih regija. Gotovo identičan slučaj postojao je istovremeno u Srbiji, gdje su stanovnici istočne Hercegovine, a kasnije i ratne paradržave Republike Srpske Krajine bili percipirani na isti način⁹.

U ovom radu piše se i kategorijama koje ovise o situaciji i mijenjaju se ovisno o potrebama njihovih tvoraca. Stereotipi su jedna od takvih kategorija, a oni su vezani uz područje historijske imagologije¹⁰. S obzirom na to da su oni usko vezani uz predodžbe, u ovom slučaju može se napraviti ista podjela; na autostereotipe i heterostereotipe. Autostereotipi često služe kao suprotnost svjesne karakterizacije *Drugog*, kako bi se istaknule vlastite pozitivne karakteristike. U ovom slučaju stanovnici urbanih sredina u Hrvatskoj, a to se napose odnosi na Zagreb, pripisivanjem

⁹ Usp. Jansen, 2005:151-158. Antropološku analizu predodžbi o ruralnom stanovništvu u urbanim sredinama bivše Jugoslavije ovaj autor je napravio u nekoliko radova, još u ranim stadijima društvene i političke tranzicije.

¹⁰ Za općenite informacije o ovoj relativno mladoj metodi pogledati: Dukić, Blažević, Brković, Pejić Poje, ur., 2009. Iako je ovdje više govora o nacionalnim stereotipima i predrasudama isti principi se mogu upotrijebiti i na regionalnim primjerima.

određenih osobina Hercegovcima, koji su se tu naselili, stvarali su sliku građanski orijentiranih, profinjanih ljudi o sebi (Usp. Jansen, 2005: 158-159). Tako su se primjerice stereotipizirani modni izričaj i estetika djelomično proširili među populacijom hercegovačkog podrijetla. Mora se imati na umu da je u zametku stereotipa određena količina činjenica te se stoga može ustvrditi da istina prethodi i proizlazi iz stereotipa, ali je unatoč tomu njihova priroda iskrivljena.

Heterostereotipizacija je ono što će se detaljno analizirati u ovome radu, a ona ima nekoliko bitnih karakteristika. Najbitniju od njih dijeli sa svim stereotipima, a to je generalizacija¹¹. Upravo iz ove karakteristike stereotipa proizlazi iskrivljena mentalna slika. Bit stereotipa je u tome da se određeno, najčešće negativno, svojstvo pripíše cijeloj grupi *Drugog*; ili recipročno, cilj je dakako i pozitivno prikazati vlastitu skupinu kao kolektiv. Sljedeće važno svojstvo, koje se može nazvati i teorijom, jest u neposrednom iskustvu kao ishodištu stereotipa (Milosavljević, 2002: 22). Stereotipi u jednu ruku proizlaze iz „susjedskog“ odnosa, dakle iz stvarnog kontakta s predmetom stereotipa. Takva teorija donekle je, dakako, primjenjiva u slučaju stereotipizacije Hercegovaca, ali ne objašnjava

¹¹ Milosavljević, 2002: 22-23. I ovdje se radi o nacionalnim stereotipima čiji se modeli promatranja mogu primijeniti na našem slučaju.

„korak dalje“, a to je iskrivljeno shvaćanje Hercegovine kao „Divljeg Zapada“, mitologiziranog mjesta o kojem proizvođači stereotipa nemaju puno čvrstih saznanja. Olivera Milosavljević, pored ovih, navodi još jednu karakteristiku, a riječ je o političkoj uvjetovanosti nastanka stereotipa (Milosavljević, 2002: 24-25). U kontekstu vremena i društvene atmosfere u kojoj je stereotipizacija Hercegovaca doživjela vrhunac, možemo reći da se doista radi o političkim razlozima. Kao što je spomenuto u uvodnom dijelu, vrijeme političke, društvene i ekonomske tranzicije iznjedrilo je nove karakteristike vladajuće elite i nezadovoljstvo istom, posebice u drugoj polovici 1990-ih. Različite liberalno orijentirane medijske i društvene organizacije sudjelovale su, većinom neovisno jedne o drugima, u stvaranju slike o društvenoj skupini podrijetlom iz regije u susjednoj državi, kojoj su onda spočitavani gotovo svi nedostaci vladajuće političke koalicije, relativno loše stanje u privredi i druge negativne stvari. Krajnji politički cilj ovih interesnih skupina bilo je svrgavanje s vlasti Hrvatske Demokratske Zajednice i predsjednika države Franje Tuđmana. Rad ovih skupina bio je obilježen stereotipizacijom Hercegovaca i nakon poraza dotad vladajuće stranke na predsjedničkim i parlamentarnim izborima 2000. godine, od tada

u sklopu društveno-političkog procesa koji je u medijima označavan pod nazivom *detuđmanizacija*¹².

2. Analiza tropa stereotipa

Uzimajući u obzir navedenu građu dvaju veoma čitanih opozicijskih novinskih listova uz filmove *Crvena prašina* (1999.) redatelja Zrinka Ogreste, *Blagajnica hoće ići na more* (2000.) redatelja Dalibora Matanića, te *Nafaka* (2006.) redatelja Jasmina Đurakovića, kategorije tropa stereotipizacije Hercegovine i Hercegovaca koje će se tražiti vezane su uz *nacionalizam/konzervativizam*, *zatim nepoštivanje autoriteta i povezanost s različitim kriminalnim radnjama* zbog čega se posljedično razvija trop *razmetljivosti* te *primitivizam* iz kojeg proizlazi neotesanost i drugačiji estetski izgled koji „odudara“ od izgleda prosječnog stanovnika urbane sredine (primjerice Zagreba). Nabrojane kategorije se u novinskim člancima nisu nužno odnosile na čitavu populaciju Hercegovaca; u trenutku kraja 1990-ih i početka 2000-ih u dotične kategorije svrstavani su brojni visokopozicionirani politički i vojni predstavnici zajedno s vodećim ličnostima u području privrede i poduzetništva – a koji su

podrijetlom ili rođenjem upravo iz zapadne Hercegovine.

Feral Tribune (političko-satirički tjednik) pruža čitatelju veoma provokativne naslovnice i članke kojima kritizira vladajuću elitu. Osim što se dobrim dijelom odnose na visokopozicionirane članove Hrvatske Demokratske Zajednice, također se osvrću na osobe i problematiku vezanu uz elitu Hrvatske Republike Herceg-Bosne te ljude koji su sudjelovali u javnom i privrednom životu Republike Hrvatske – poput Gojka Šuška, Ljube Česića Rojsa, Ivića Pašalića i drugih. *Nacional* (politički tjednik) pažnju usmjerava na ekonomske i političke stavke, ali na mnogo blaži način, koje se istovjetno *Feral Tribuneu* odnose na vojne operacije u Bosni i Hercegovini, ratne zločine koje su počinili određeni generali Hrvatskog vijeća obrane i samoj strukturi Herceg-Bosne te svojevrsnom utjecaju „Hercegovačkog lobija“ na svakodnevnu politiku u kontekstu privatizacije, prekomjernih multimilijunskih pošiljki financijskih sredstava u Hercegovinu ili pak onemogućavanja Bosni i Hercegovini da se konačno nakon višegodišnjih vojnih sukoba i uspostave postratne vlasti stabilizira.

Epiteti o Hercegovcima kao *hrvatskim Spartancima, kvintesenciji hrvatstva, najčišćim Hrvatima i katolicima, braći junacima, zor-Hrvatima* i Hercegovini kao posljednjoj,

¹² O procesu tranzicije Hrvatske prema liberalnoj demokraciji više informacija u: Goldstein, 2021.

granitnoj utvrđi hrvatstva *Feral Tribune* naziva propagandom prvog hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana i ministra obrane Gojke Šuška, koji su imali u cilju ostvariti „san o Velikoj Hrvatskoj“¹³. Stoga, prema navodima *Feral Tribunea* Hrvatska Demokratska Zajednica Bosne i Hercegovine ciljano prolongira daljnje etničke podjele i produbljuje političku nestabilnost novih organiziranih tijela vlasti Bosne i Hercegovine stvaranjem zajednice hrvatskih općina u Mostaru te se upozorava kako postoji namjera za njihovim pripajanjem Republici Hrvatskoj (*Feral Tribune*, br. 619, 1997). Nadalje, u jeku političkih izbora 2000. godine članak pod nazivom „Glasovi iz vilajeta“ *Feral Tribunea* navodi: „Dok se, naime, u Hrvatskoj, u obliku pravog antihadezeovskog plebiscita, odvijao cijeli spektakl radosnog oslobađanja od desetogodišnje more, istoga dana Hrvati u Bosni i Hercegovini, kolonijalno obezvrijeđeni i deklasirani od istoga HDZ-a, uvredljivo degradirani na „dijasporu“, glasali su listom – za HDZ“¹⁴. Isti članak poziva na određeni vid

¹³ *Feral Tribune*, br. 619, 1997; *Feral Tribune*, br. 748, 2000. *Nacional* se isto tako osvrće na utjecaj koji je navodno Gojko Šušak vršio na predsjednika Tuđmana kako bi ishodio pripajanje zapadne Hercegovine Hrvatskoj; *Nacional*, br. 183, 1999.

¹⁴ „Subjektivno, oni su to činili s ponosom, uzdignuta čela, isturenih prsa, uvjereni da tako najbolje štite vlastite interese, ali i izražavaju svoju vjernost ideji, Vođi, Središtu. Tako se odigrao paradoks: osamdeset posto glasača u Hrvatskoj izabralo je veliku promjenu, srušivši u politički prah tuđmanizam i stranku koja ga

denacifikacije „svih kreatura koje s legitimacijom hrvatskih zastupnika vršljaju po Bosni i Hercegovini kao samozvani gospodari političkoga safari-rezervata.“ Dakle, Hercegovci, ali i Bosanci, predstavljeni su kao produžena ruka Hrvatske Demokratske Zajednice, točnije populacija koja nije spremna ni na kakve promjene te slijepo daje glas stranci, koja se uopće ne brine za njihove interese, dočim njihove elite koketiraju s određenim vidom fašizma/manjka demokracije.¹⁵

Tropi *nepoštivanja autoriteta i kriminalnih aktivnosti*, koje uključuju najčešće pronevjeru i šverc, stvaranje krugova moćnika u političko-ekonomskoj sferi i posljedično *razmetljivost* s financijskim sredstvima Republike Hrvatske u korist Herceg-Bosne neodvojivo su povezani s formiranjem i daljnjim razvitkom stereotipa o Hercegovcima u razdoblju nakon slabljenja Hrvatske

oličuje; posljednja linija obrane ostala je u bosanskim čaršijama i na, hercegovačkom kršu“, *Feral Tribune*, br. 747, 2000.

¹⁵ „Nisam slučajno rekao samo: u Bosni. Zapadna Hercegovina je nešto drugo. Pod *Tuđmanovom* zastavom oni obećani cilj, pripojenje Hrvatskoj, doduše, nisu ostvarili, ali zato su se domogli novaca i blagostanja. U tom svijetu se sve mjeri *tvrdim* ekvivalentom, domoljublje osobito“, *Feral Tribune*, br. 741, 1999. „Na biralištima u BiH vidjelo se da su na zidovima ostale slike Franje Tuđmana, što je kršenje propisa. Da je ondje bilo promatrača, oni bi inzistirali da se slike skinu, kao što je u Hrvatskoj na jednom biračkom mjestu na intervenciju promatračice skinuta Papina slika“, *Feral Tribune*, br. 747, 2000.

Demokratske zajednice i izmjene vladajućih elita. *Nacional* se u tom kontekstu ponajviše dotaknuo povezanosti Miroslava Kutle i vodstva Hrvatske Demokratske zajednice, kao i vlade Republike Hrvatske (*Nacional*, br. 183, 1999.). Podnaslovom „Split je šutke pao u ruke Kutli i Pašaliću uz pomoć kruga ovdašnjih političara i tzv. hercegovačke grupacije, Ante Dolića, Ante Letice i ostalih: sve je to stajalo u Izvještaju koji smo poslali Tuđmanu“ u *Nacionalu* je u obliku intervjua odlučio navedeno postojanje kaznenih djela koje su počinili pripadnici Vojne policije, pri čemu se ističu razbojništva, ubojstva i organizirani kriminal čije se središte nalazilo na prostoru Šepurina (kod Zadra). Među optuženima se tako nalaze Ivo Šušak, Ivan Skender, Željko Maglov te Vinko Martinović Štela koji su „do savršenstva razvili hercegovačku vezu - šverc heroinom i ukradenim automobilima“ (*Nacional*, br. 183, 1999; *Nacional*, br. 258, 2000.). Uz kritiku vlasti koja se prožima s organiziranim kriminalom putem omogućavanja vojnim časnicima i drugim državnim službenicima da stvore i razviju kriminalnu mrežu, novinari *Feral Tribunea* i *Nacionala* tvrde kako postoje „moćna kumstva“ preko kojih se iskorištavaju financijski potencijali te pod krinkom financiranja Hrvatskog vijeća obrane, „hrvatskih“ ministarstava te Katoličke Crkve u

Bosni i Hercegovini taj isti novac kriomice preuzimaju za sebe (*Feral Tribune*, br. 714, 1999; *Feral Tribune*, br. 789, 2000; *Feral Tribune*, br. 792, 2000.; *Feral Tribune*, br. 226, 2000.; *Feral Tribune*, br. 808, 2001). *Nacional* dodatno spominje situaciju početnih dogovora spajanja mađarske tvrtke MOL-a i hrvatske INE u kojemu jest svakako upečatljiv dio naslova „divlja hercegovačka privatizacija,“ gdje se u stvari unutar teksta pod tim pojmom podrazumijeva desna struja Hrvatske Demokratske Zajednice koja bi mogla privatizirati INA-u bez ijedne uložene kune.¹⁶ U članku „Paradržavni paraziti“ *Feral Tribune* pak navodi podatke kako se iz Republike Hrvatske nepovratno uložilo više od dvije milijarde maraka u autonomnu Herceg-Bosnu, a novac se ulagao u HVO, tajnu službu, policiju, javna poduzeća, službenu novinsku agenciju, Mostarsko sveučilište i druge institucije. Ono što se u tekstu jasno naglašava jest nepoznavanje točnih kanala kojima je novac slant – naime, navodi se Logistički centar u Grudama. Konačno, člankom „Blagajna secesije“ izričito se izražava animozitet spram Herceg-Bosne i financijske potpore koju joj je omogućila Republika Hrvatska, te njezinih ekonomskih ogranaka poput Hercegovačke banke, Hercegovina osiguranje, Hercegovina

¹⁶ „Da spriječe divlju hercegovačku privatizaciju INE, Štern i Mateša tajno dogovorili njenu fuziju s mađarskim MOL-om“, *Nacional*, br. 195, 1999.

gradnja, Croherc i mnoge druge, pa se isto tako traži i ukidanje bilo kakve vrste slanja financijske potpore (*Feral Tribune*, br. 748, 2000; *Feral Tribune*, br. 771, 2000; *Feral Tribune*, br. 808, 2001).

Neotesanost visokih dužnosnika i poduzetnika „hercegovačkog“ predznaka uglavnom ističe samo *Feral Tribune*. *Neotesanost* u kontekstu ovoga rada podrazumijeva prvenstveno govor (točnije naglasak i riječi) kojim su se koristili. Iz toga proizlazi sljedeći citat kojim je upravo *Feral Tribune* prikazao dokument „tajne prepiske“ između ministarstva obrane Republike Hrvatske i HVO-a: „Lipi moj Rajko! Sve sam razumijoki Sveto Pismo. Naručijo sam kavu u Skoplju i isporučijo pingvinima, slađu kako si mi reka, sve sam sredijo. Cigare sam isto dobijo, to je već isporučeno Muji i Hasi, lipo se dimilo oko Jablanice. I espresso sam dobijo samo šta je jedan naš inženjerac šta se ne razumi u šifre onako za merak pripalijo cigaru uz kavu i otišla cijela cisterna“ (*Feral Tribune*, br. 619, 1997). Tu isto tako spada i doživljaj *Drugoga*, u ovome slučaju Hercegovaca iz mjesta Gorice koji su, kako se prema tekstu dade zaključiti, upravo govorom i političkim promišljanjem „primitivniji“ od splitskih i zagrebačkih građana, a takav prikaz ostvaren je u posprdnom intervjuu sa tamošnjim žiteljima: „A ovo za međunarodnu zajednicu, ja bi' nešto

reka – naglo upada Velo. – Jesi napravio reda? Jesi? Onda lipo aj kući i pusti nas da sredimo do kraja. Puške su se i onako počele čistit – turobno doda Andro. I pošutjesmo opet malo svi, sve dok Andro iznenada ne uzdahne, onako, baš narodski. E ona trojica nami fale, niko drugi. – Slijedimo Andrin pogled i na suprotnom zidu, iza naših leđa, tek tada uočavamo zajedničku sliku (slijeva nadesno) Gojka Šuška, Mate Bobana i Franje Tuđmana“ (*Feral Tribune*, br. 748, 2000).

U hrvatskoj kinematografiji tijekom kasnih 1990-ih i ranih 2000-ih nastala su dva filma koji najbolje opisuju kontekst društveno-političkih promjena i u kojima su ranije navedeni tropi primijenjeni na Hercegovce generalno. Prvi takav je djelo Zrinka Ogreste *Crvena prašina*. Radnja filma odvija se tijekom 1990. Godine u vidu socijalno angažirane priče kojom se kritički prokazuju problemi ekonomske tranzicije. Uz glavne likove Crnog (Josip Kučan), Škrge (Kristijan Ugrina), Lidije (Sandra Lončarić) i Kirbyja¹⁷ se Boss (Slaven Knezović). Boss je lik koji predstavlja tamnu stranu privatizacije vođene u periodu tranzicije sa socijalističke na kapitalističku ekonomiju, odnosno predstavlja osobe koje su stekle tvornice i firme na ilegalan način, za veoma mala novčana sredstva – kupio je nogometni

¹⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=YUWsrOU3Vyw>, (drugi dio filma), pristupljeno: 20. 06. 2022.

klub i ciglanu. Također, Boss djeluje u sferi ilegalnih poslova (krijumčarenje) zbog čega se dijelom sukobljava sa Crnim, a njegov estetski izgled, koji uključuje nošenje skupocjenih odijela, karakterizira duga zalizana crna kosa te oblikovani brkovi i brada. Istovremeno njegov govor razdvaja ga od drugih stanovnika dotičnog mjesta (govori štokavskim narječjem, dok ostali sugrađani, ali i glavni lik koriste kajkavsko narječje). Scena koja se odvija za vrijeme sukoba radnika ciglane sa Bossom, njegovim zaštitarima i policijom značajna je jer sami radnici nakon što saznaju kako ciglana pauzira svoj rad odgovaraju Bossu kako „on nije njihov“^[18]. Drugi važan film jest od redatelja Dalibora Matanića *Blagajnica* hoće ići na more. Tijek radnje vezan je uz blagajnicu Baricu kojoj je vlasnik samoposluge obećao dopust kako bi sa kćerkom mogla otputovati na more. No, to se sve komplicira s dolaskom nove kolegice koja započinje romantičnu vezu sa vlasnikom objekta.

Poslovođa Miljenko (Ivan Brkić) jest lik koji utjelovljuje većinu tadašnjih stereotipa o Hercegovcima – govor, izgled, neotesano ponašanje i slično. Posljedično, i u ovom slučaju se osoba sa hercegovačkim predznakom prikazuje razmjerno negativno kroz iskorištavanje radnice, dakle tjera ih da rade iza završetka smjene, ne daje im godišnji odmor, ponaša se neprimjereno svojoj poziciji i u neku

ruku necivilizirano¹⁸. Treći film ne spada u hrvatsku nego u bosanskohercegovačku kinematografiju, a riječ je o filmu *Nafaka* redatelja Jasmina Đurakovića. Ovaj je film važan za prikaz Hercegovine kao „Divljug Zapada“, u kojem vladaju različiti „gospodari rata“. Iako se film prvenstveno bavi prikazima ratnodopskog i neposrednog poratnog razdoblja na prostoru Bosne i Hercegovine (posebice Sarajeva), u njega je uvrštena scena vezana uz fiktivnog hercegovačkog švercera/mafijaša pod imenom Matan (MirvadKurić) koji raspravlja sa vojnicima Armije Bosne i Hercegovine o prodaji nafte. Govorom, ponašanjem i izgledom lik Matana isto tako predstavlja stereotipiziranog „Hercegovca“¹⁹.

Zaključak

U drugoj polovici 1990-ih intenzivira se nezadovoljstvo političko-ekonomskom situacijom u Hrvatskoj, u čemu sudjeluju različiti pro-opozicijski medijski servisi. Želja liberalnih stranaka da preuzmu poluge vlasti te da konačno pobijede Hrvatsku Demokratsku Zajednicu na parlamentarnim i predsjedničkim

¹⁸ <https://www.navidiku.rs/video/domaci-filmovi/blagajnica-hoce-ici-na-more>, pristup: 20.06.2022.

¹⁹ Zanimljivo je napomenuti da se u pozadini scene čuje pjesma „Hercegovci evo zore, evo dana“ koju je za potrebe filma otpjevao bend *Zabranjeno pušenje*. U njoj se također očituje slika Hercegovaca kao *nacionalista*; <https://www.youtube.com/watch?v=v5UUUnfCH3I0>, pristup: 20.06.2022.

izborima, djelovala je kao katalizator u širenju slike o Hercegovcima kao krivcima za loše stanje u državi. Generalno uzevši, to mjesto Hercegovci su „preuzeli“ od Srba, koji su u vrijeme rata bili glavni predmet stereotipizacije. Svojim natpisima vezanim uz pojedince iz politike, privrede i oružanih snaga novinari *Feral Tribuna* i *Nacionala* doprinijeli su razvoju stereotipa o Hercegovcima i Hercegovini koji su preneseni na cijelu geografsku i identitetsku odrednicu. Na taj način termini „Hercegovac“ i „Hercegovina“ dobili su negativnu konotaciju u jednom dijelu javnosti. Takvo djelovanje imalo je svoj politički epilog u kojem je HDZ svrgnut s vlasti, a na čelo je države došla koalicija lijevo-liberalnih stranaka.

Summary

Stereotypes about Herzegovinians in Croatia in the 1990s and 2000s

Popis izvora

1. *Feral Tribune* (1997.-2001.)
2. *Nacional* (1999.-2000.)

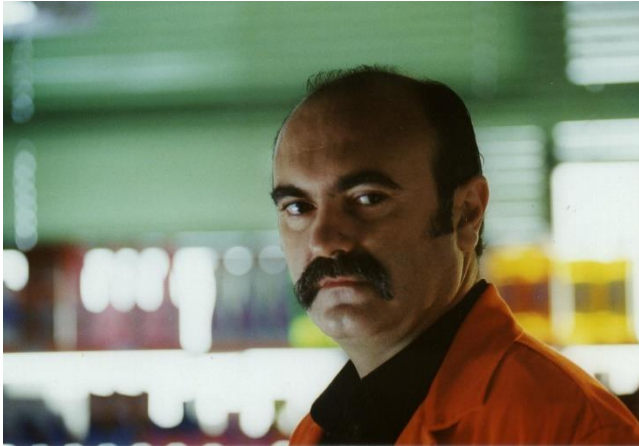
The paper analyzes the stereotypization of Herzegovina and Herzegovinians in Croatia through the text of newspaper articles by opposition-minded newspapers and films made in the second half of the 1990s and the first half of the 2000s. After the political and economic changes caused by the fall of communism, a new economic and political elite developed in Croatia. The difficult situation in the country, which has just emerged from the war, has created animosity towards the ruling social group, linked to the Croatian Democratic Union, which is embodied in the image of Herzegovinians. Over time, such a picture was transferred to Herzegovina and its population. Here the emphasis is placed on the political goals of stereotypization of Herzegovinians.

Keywords: stereotypization, Herzegovinians, democratic changes, Croatia, 1990s

3. *Blagajnica hoće ići na more* (2000.), <https://www.navidiku.rs/video/domaci-filmovi/blagajnica-hoce-ici-na-more>.
4. *Crvena prašina* (1999.), https://www.youtube.com/watch?v=YUWs_rOU3Vyw, (drugi dio filma)
5. *Nafaka* (2006.), <https://www.youtube.com/watch?v=v5UUnfCH3I0>

Popis literature

1. Dukić, Davor; Blažević, Zrinka; Brković, Ivana; Pejić Poje, Lahorka, ur. 2009. Kako vidimo strane zemlje. Uvod u imagologiju, Srednja Europa, Zagreb.
2. Goldstein, Ivo, 2021. Hrvatska 1990. – 2020. Godine velikih nada i gorkih razočaranja., Profil knjiga, Zagreb.
3. Jansen, Stef, 2005. Who's Afraid of White Socks? Towards a critical understanding of post-Yugoslav urban self-perceptions. *Ethnologia Balkanica*, Vol. 9, Münster, str. 151-167.
4. Kaser, Karl, 2002. Porodica i srodstvo na Balkanu: analiza jedne kulture koja nestaje, Udruženje za društvenu istoriju, Beograd.
5. Matvejević, Predrag, 2006. Mediteranski brevijar, V.B.Z., Zagreb.
6. Milosavljević, Olivera, 2002. U tradiciji nacionalizma ili stereotipi srpskih intelektualaca XX veka o "nama" i "drugima", Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd.
7. Odak Krasić, Stana; Sedak, Kristijan; Sivrić, Anđela, 2014. Stereotipi i predrasude o Hercegovcima, Suvremena pitanja: časopis za prosvjetu i kulturu, Vol. 9, Mostar, str. 146-161.
8. Stojanović, Trajan, 1997. Balkanski svetovi. Prva i poslednja Evropa, Equilibrium, Beograd.

Slika 1: Blagajnica hoće ići na more (2000.),
<https://www.imdb.com/title/tt0277607/>.

Slika 2: Crvena prašina (1999.),
http://www.filmski.net/filmovi/2455/crvena_prašina.

Slika 3: Nafaka(2006.), https://www.youtube.com/watch?v=7j3vv_h2Ph4